

راهکارهای همگرایی در روابط علمی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان

سید ابراهیم معصومی*
محسن عسکری جهقی**

چکیده

بعد از جدایی آذربایجان از ایران و قرار گرفتن آن تحت حکومت تزاری و کمونیست‌ها، مسیحیت و کمونیستی بر انسان آذری تأثیر گذاشت و این اثرگذاری خود را بعد از استقلال دهه ۹۰ نشان داد لذا این کشور در نوع و سطح تعاملات خود با ایران فضای سردی را پی گرفت حال مهم‌ترین مسئله در این میان، ارائه راهکارهای مناسب برای ایجاد همگرایی بین دو کشور می‌باشد از این رو مقاله حاضر با بهره‌گیری از چارچوب نظری سامانه تابع اسپینگل و با روش کتابخانه‌ای و مصاحبه‌های نیمه ساختارمند و تحلیل عوامل همگرایی بین دو کشور، راهکارهایی را برای همگرایی در روابط علمی بین آن دو ارائه نماید و در نهایت راهکارها حوزه علمی مانند: همکاری در دانشگاه و مراکز علمی، همکاری در حوزه مجازی و سایبری، همکاری در بخش آموزش فنی حرفه‌ای و همکاری در تربیت طلاب و دانشجویان علوم دینی ارائه شده است.

واژگان کلیدی

راهکار، همگرا، پیوندهای علمی، جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان.

*. دانش آموخته دکتری مدرسی معارف اسلامی، گرایش انقلاب اسلامی، دانشگاه معارف اسلامی، قم و مدیر گروه مطالعات منطقه‌ای مجمع جهانی اهل بیت (ع)، قم. (نویسنده مسئول)
masoumi2828@gmail.com
** استادیار گروه معارف، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شرق، تهران.
mohsenasgare@gmail.com
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۲/۰۲
تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۲۱

طرح مسئله

براساس شواهد تاریخی مسلمانان تا سده‌های اخیر از پیشرفت‌های علمی منحصربه‌فردی برخوردار بودند، زمانی که غربی‌ها در دوران توحش به سر برده و به کشتار همدیگر افتخار می‌کردند و برای گسترش سرزمین‌های خود، سرزمین‌های همدیگر را غارت می‌کردند در همین زمان مسلمانان در علوم ریاضی، هیئت، نجوم، فلسفه، شیمی، الهیات، طب، کلام و ... مسلط بوده و پیش‌قدم بودند و محافل علمی بزرگی را در تمامی رشته‌های معقول و منقول در اختیار داشتند اما در گذر زمان و بعد از قرون وسطی و بیداری مردم غرب برعلیه کلیساها و شروع رنسانس و انقلاب صنعتی، غرب به لحاظ علمی و فرهنگی پیشرفت چشمگیری داشته و پی‌درپی قله‌های علمی را کسب کردند و در جهان شروع به استعمار دیگر کشورها کرده و از پیشرفت‌های علمی خود استفاده نادرست کردند. علم در غرب باعث آزادی خود از یوغ کلیساها و ارباب کلیساها شد، اما باعث به بردگی گرفتن سایر ملت‌ها گشت و سیاست علم‌زدایی و بی‌سوادی را در سایر ملل و کشورها پیش بردند. مسلمانان و کشورهای اسلامی که روزگاری طلایه‌داران علم در عصر خود بودند به خواب عمیق فرورفتند و این امر سبب شد کشورهای مسلمان زیر یوغ استعمار غرب بروند. متأسفانه عدم پیشرفت و عقب‌ماندگی علمی که بالضروره به عقب‌ماندگی فرهنگی نیز منجر می‌شود در خیلی از کشورهای مسلمان هنوز پابرجاست و در حوزه علوم زیرساختی و فناوری و مرجعیت علمی اولین پله را نیز برنداشتند و جیره‌خوار کشورهای غربی و مصرف‌کننده محصولات علمی آنها هستند. در این بین کشور ایران که بعد از انقلاب اسلامی در حوزه علوم قدم‌های بلندی را برداشته است، در بسیاری از امور علمی از جمله: پزشکی، نانو، ژنتیک، جراحی، پیوند عضو و ... جزو چند کشور اول دنیا محسوب می‌شود. نمونه بارز آن زمانی که بیماری کرونا گریبان‌گیر دنیا شد، معدود کشورهایی از جمله ایران موفق شدند واکسن کرونا را تولید کرده و در خدمت بشریت قرار دهند، لذا بنا به شواهد ملموس درباره پیشرفت چشمگیر علمی در ایران، می‌توان با کشور آذربایجان ارتباط علمی برقرار کرده تا دانش‌های مهم و بومی که در ایران تولید شده را در اختیار کشور آذربایجان قرار داد تا کشور شیعه‌نشین آذربایجان نیز از این علوم استفاده نماید و یا اینکه می‌توان با استفاده از اساتید و بورسیه دانشجویان در حوزه علوم‌های مختلف دانش‌های مهم را به حوزه‌های علوم در آذربایجان انتقال داد، این قبیل کارها در گذر زمان باعث ایجاد نوعی همبستگی، و حرکت به سمت هم‌گرایی را رقم خواهد زد.

چارچوب نظری سامانه تابع اشپیکل

چارچوب نظری هر پژوهش، در واقع پل ارتباط میان جزیره انتزاعیات تحقیق با واقعیات جهان واقع و

پیرامونی است. ساختار تئوریک بحث در واقع ضمن سامان‌بخشی به فهم خواننده از حوادث و رویدادها به رازگشایی از ابهامات رفتاری و معنابخشی به کنش‌های بازیگران سیاسی می‌پردازد. در این میان این پژوهش، اساس تحلیل فرایندهای هم‌گرایی بر گزاره‌های تحلیلی، میدانی و مصاحبه‌ای مبتناء یافته و روایت‌های واقعی، بخش مهمی از داده‌های این مقاله را شکل داده است.

سامانه تابع به‌عنوان مفهومی تحلیلی در علم مطالعات منطقه‌ای، بخش‌های تشکیل‌دهنده سامانه بین‌الملل را نشان می‌دهد. در این میان ویلیام تامپسون، برچر، کانتوری و اشپیگل بیش از همه به این موضوع توجه کرده‌اند. به نظر ویلیام تامپسون، سامانه تابع صرفاً جزئی از نظام بزرگ‌تر با خصوصیات ویژه خود است؛ ساختار و مرزهای مشخصی دارد که سبب تمایز آن از محیط می‌شود. مرزهای سامانه تابع، الزاماً مرزهای جغرافیایی نیست؛ بلکه به چگونگی نگرش نخبگان ملی بستگی دارد. شرایط لازم و کافی سامانه تابع بدین صورت بیان می‌شود:

۱. الگویی از روابط متقابل میان بازیگران به میزانی که تغییر در یک نقطه بر دیگر نقاط آن تأثیرگذار باشد.

۲. مجاورت واحدها: وجود حداقل دو یا چند واحد.

اشپیگل نظام بین‌المللی را شامل چندین نظام تابع منطقه‌ای می‌داند. وی به ترسیم عرصه‌های سیاست بین‌الملل می‌پردازد و آن را به سه عرصه جهانی، منطقه‌ای و کشوری تقسیم می‌کند. بر اساس این معتقد است سه نوع سامانه مسلط، تابع و داخلی شکل می‌گیرد. سامانه مسلط در عرصه جهانی وجود دارد و قدرتمندترین کشورها را در برمی‌گیرد. سامانه تابع، روابط متقابل را در درون منطقه شامل خواهد شد و این در حالی است که سامانه داخلی، کشور و سازمان‌های آن را شامل می‌شود. بر اساس این منطقه، نواحی از جهان است که واحدهای تشکیل‌دهنده آن از لحاظ جغرافیایی در مجاورت با یکدیگر قرار گرفته و امور مربوط به سیاست خارجی آنها به یکدیگر مرتبط است. فعالیت‌ها و اقدامات دیگر اعضای شرکت‌کننده در منطقه از متغیرهای تعیین‌کننده سیاست خارجی واحد منطقه‌ای به‌شمار می‌رود. در حالی که ممکن است اعضای از مناطق خاص، دارای علایق خارج از منطقه باشند. در درجه نخست علاقه ویژه آنها، به مسائل منطقه خود مربوط است و در شرایط معمولی تا زمانی که جایگاه دائمی خود را در مناطق به‌دست نیاورده‌اند یا نتوانند آن را حفظ کنند قادر به دستیابی به موفقیت در دیگر نقاط یا مناطق نخواهند بود.

از دیدگاه ایشان، متغیرهای زیر در ترسیم حدود سامانه تابع مورد توجه قرار می‌گیرد:

۱. هر کشور تنها عضو یک سامانه تابع است به استثنای دو مورد: اول، قدرتمندترین کشورها که در سامانه‌های تابع مختلف شرکت می‌کنند. دوم اینکه برخی از کشورها در

حداصل بین دو سامانه تابع قرار دارند و ممکن است عضو هر دو سامانه تابع مجاور به‌شمار روند؛

۲. حدود تمامی سامانه‌های تابع با توجه به معیار جغرافیایی مشخص می‌شود؛

۳. در درون مرزهای سامانه، بین عوامل جغرافیایی، سیاسی و اجتماعی کنش متقابل برقرار است؛

۴. روابط سیاسی بومی (تضاد یا همکاری)، عامل جغرافیا و مرزهای اجتماعی و تاریخی به ترسیم حدود سامانه تابع کمک می‌کند؛

۵. قدرت‌های خارجی نیز نقش مهمی در شرح و ترسیم سامانه تابع دارند؛

۶. مرزهای جغرافیایی تغییر نمی‌کند یا کمتر تغییر می‌کند اما متغیرهای سیاسی و ایدئولوژیکی سیال‌اند؛ بنابراین ضمن دقیق بودن مفهوم، نوعی پویایی نیز در آن دیده می‌شود؛

۷. سامانه تابع از یک یا چند کشور تشکیل می‌شود که به یکدیگر نزدیک هستند و کنش متقابلی بین آنها وجود دارد و نیز رشته‌های ارتباطی، ریشه‌های تاریخی، فرهنگی، نژادی، زبانی و احساس هویت مشترک در میان آنها مشاهده می‌شود.

به نظر اشیپگل چهار متغیر الگویی بارز می‌تواند، تبیین‌کننده جریان‌های مختلف منطقه‌ای و تمایز آنها از یکدیگر باشد:

۱. ماهیت و سطح انسجام یا میزان تشابه و یا مکمل بودن ویژگی‌های تمامیت‌های سیاسی که به هم‌گرایی متمایل هستند:

- میزان مبادلات بین این واحدها؛

- ماهیت ارتباطات درون منطقه‌ای؛

- سطح قدرت در نظام تابع؛

- ساختار روابط درون منطقه‌ای.

بر اساس این اشیپگل، سامانه تابع را به سه بخش مرکزی (هسته‌ای، پیرامونی و مداخله‌گر) تقسیم می‌کند.

۲. **بخش هسته یا کانون نظام:** این بخش شامل دولت‌های واقع در مرکز نظام است که به لحاظ

جغرافیایی در قلب سامانه فضایی نظام منطقه‌ای قرار می‌گیرند. این بخش کانون اصلی سیاست بین‌الملل و رفتارهای منطقه‌ای شناخته می‌شود زیرا ارزش‌های منطقه‌ای و ویژگی‌های ناحیه‌ای در آن برجسته است؛ به عبارتی خاستگاه ارزش‌ها و ویژگی‌های منطقه‌ای را تشکیل می‌دهد به طوری که موجب تمایز این منطقه از مناطق مجاور و فراتر از آن می‌شود.

۳. بخش پیرامونی نظام: این بخش شامل کشورهایی است که در اطراف هسته قرار گرفته‌اند و با نقطه مرکزی هسته تماس جغرافیایی ندارند. فاصله جغرافیایی و دیگر عناصر و عوامل سبب می‌شود که این کشورها از کشورهای هسته متمایز شوند و به صورت حلقه گسسته‌ای برگرد هسته جای گیرند. تعاملات فضایی این کشورها با یکدیگر از تعاملات آنها با کشورهای هسته مربوط یا هسته مجاور کمتر است. به عبارتی کشورهای پیرامونی تجانس‌ساختاری و کارکردی بین خود ندارند و به همین دلیل فاقد انسجام و پیوستگی هستند.

۴. بخش مداخله‌گر نظام: در اینجا منظور دولت‌های بیرون از منطقه هستند که به دخالت در منطقه می‌پردازند؛ چراکه منافع دولت‌های بزرگ به مرزهای ملی آنها محدود نمی‌شود. آنها بر پایه ملاحظات امنیتی و اقتصادی خود در دیگر مناطق دخالت می‌کنند. نوع مداخله دولت‌های بزرگ ممکن است فعال یا غیرفعال باشد. مداخله فعال سبب درگیری جدی در مسائل منطقه می‌شود و غیرفعال شامل فروش جنگ‌افزار، به‌کارگیری پایگاه‌های نظامی، تمرین‌های نظامی مشترک، کمک اقتصادی و همکاری‌های فرهنگی و آموزشی می‌شود. در واقع در اینجاست که می‌توان ارتباط بین سامانه تابع و سامانه بین‌المللی را مشاهده کرد؛ چراکه قدرت مداخله‌گر و بخش کنترل معمولاً از قدرت‌های اصلی نظام بین‌المللی تشکیل شده است و حلقه پیوند سامانه تابع و بین‌المللی به‌شمار می‌رود.

در این میان قدرت‌های مداخله‌گر یا سامانه کنترل جهانی به هفت صورت در سیاست‌های سامانه تابع شرکت و در حفظ نظم سیستمی سعی می‌کنند، که عبارت است از:

۱. ترتیبات و نهادهای چندجانبه؛
۲. ترتیبات دوطرفه مانند پیمان امنیت متقابل؛
۳. مداخله نظامی به‌منظور نگهداری وضع موجود یا بازگرداندن وضع سابق؛
۴. براندازی؛
۵. بهره‌گیری از ابزارهایی مانند سازمان ملل متحد برای دخالت در امور منطقه؛
۶. فعالیت فرهنگی و تبلیغاتی؛
۷. تجارت و سرمایه‌گذاری اقتصادی.

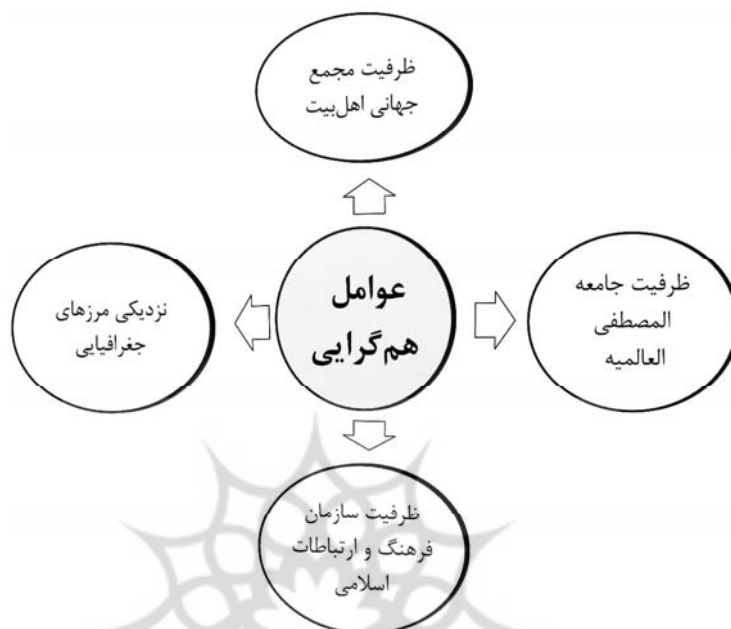
با مشارکت قدرت‌های خارجی در نظام منطقه‌ای، ابعاد سازمانی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی (منطقه)، پیوسته تحت‌تأثیر قرار می‌گیرد. در صورت رقابت قدرت‌های مداخله‌گر یا قدرت‌های مرکز، سطح پیوستگی می‌تواند کاهش یابد. قدرت‌های مداخله‌گر در بیشتر مواقع، نقش مهمی را در محدودکردن همکاری‌ها دارند. (برزگر علی‌رضا و پازوکیان اسدالله، ۱۴۰۰: ۱۲۳ - ۱۱۹)

به باور محقق، الگوی فوق می‌تواند به خوبی پاسخ‌گوی چیستی، چرایی و چگونگی فرایندهای هم‌گرایی میان بازیگران منطقه‌ای از جمله: ایران و آذربایجان باشد که چندین سده همزیستی مسالمت‌آمیز باهم داشته‌اند. رهیافتی که نسبت به سایر نظریه‌ها، به نحو کامل‌تر و منسجم‌تری می‌تواند زمینه‌ها و عوامل کنش‌های همگرا میان دو طرف را به تصویر کشد. الگویی که در آن تلاش می‌شود تا به تحولات و تغییرات اجتماعی توجه بیشتری شده و نقش عامل دولت‌ها، گروه‌ها و عوامل انسانی نیز در پویای علمی موردعنایت بیشتری قرار گیرد.

از این مهم می‌توان استنتاج کرد که مطالعه موردی مناسبات دو کشور ایران و جمهوری آذربایجان در این الگو نه جامه‌ای انحصاری بر اندام روابط دو کشور، بلکه الگویی است که می‌توان آن را بر تمامی مناسبات بین‌المللی با دیگر کشورها با کمی تغییرات و بومی‌کردن با شرایط سایر کشورها در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران تعمیم داد و از آن به‌عنوان یک الگوی مناسب استفاده کرد.

روشن است که سیطره و هژمونی الگوی نظری بر مناسبات تاریخی و موردی، می‌تواند بهترین گواه بر بسط‌پذیری تجربه روندهای هم‌گرایی دو کشور یادشده به دیگر کشورهای هم‌جوار همچون ترکیه، گرجستان، روسیه، ارمنستان و ... باشد. در نتیجه انحصار الگوی نظری ادعایی اثر یا فایده‌مند بودن نتایج تحقیق در حوزه مناسبات دو کشور در حوزه تمدنی واحد (ایران و آذربایجان) و عقیم‌بودن آن در محیط سیاسی سایر بازیگران بین‌المللی، بیش از هر چیز ریشه در تجاهل نسبت به بنیان‌های نظری اثر و قابلیت تعمیم‌پذیری آن خواهد داشت. البته برای استفاده از این الگو در سایر کشورها باید با شرایط آن کشور تغییرات جزئی در الگوی مذکور ایجاد کرد تا بتوان از آن در سایر کشورهای منطقه‌ای و بین‌المللی نیز استفاده کرد. با گذار از این و برای رسیدن به فهمی درست و جامع از الگوی نظری ارائه شده در این مقاله، نظریه سامانه تابع اشیپگل انتخاب شده و قابلیت آن در پوشش جامع تمامی زوایای موضوع و توجیه‌پذیر ساختن آن برای مخاطبین، موردبررسی قرار خواهد گرفت.

عوامل هم‌گرایی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان

عوامل هم‌گرایی در تقویت ارتباط جمهوری اسلامی ایران و آذربایجان

جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان، در دو منطقه مهم خاورمیانه و قفقاز و در همسایگی یکدیگر واقع شده‌اند. دو کشور ایران و آذربایجان به ترتیب ۸۵ و ۱۰ میلیون نفر جمعیت دارند. براساس آمارها، ۹۰ درصد از جمعیت ایران و ۸۵ درصد از جمعیت جمهوری آذربایجان را شیعیان تشکیل می‌دهند. از این رو دو جامعه شیعی مهم جهان در این دو کشور واقع شده‌اند. هم‌گرایی و پیوند خوردن این دو جامعه ضمن آنکه موجب پیوند خوردن دو منطقه راهبردی جهان (قفقاز و غرب آسیا) به یکدیگر می‌گردد با قدرت‌بخشیدن به هم‌گرایی این دو کشور، موجب تقویت ژئوپلیتیک ایران و آذربایجان برای تأثیرگذاری بر تحولات منطقه و جهان می‌شود. برای شکل‌دادن و تقویت فرایند هم‌گرایی و افزایش پیوند بین دو جامعه که به لحاظ مختلف (قومی، زبانی، مذهبی، تاریخی، فرهنگی و...) باهم قرابت دارند، شناسایی عوامل مؤثر بر هم‌گرایی این دو جامعه و استفاده از آنها به جهت تقویت هم‌گرایی آنها ضروری است.

مطالعات و بررسی‌ها درباره ویژگی‌های دو دولت - ملت ایران و جمهوری آذربایجان نشان می‌دهد با توجه به ویژگی‌های فرهنگی، مذهبی، تاریخی، اجتماعی، سیاسی و... این دو جامعه زمینه‌های بالقوه و

بالفعل مناسبی برای هم‌گرایی با یکدیگر دارند. در عین حال موانعی نیز بر سر راه هم‌گرایی آنها وجود دارد؛ بنابراین در صورت کم‌رنگ کردن و یا فائق آمدن بر موانعی که در راه هم‌گرایی دو دولت ایران و جمهوری آذربایجان وجود دارد، می‌توان مسیر رشد و توسعه هم‌گرایی بین این دو را هموار ساخت. مجموعه‌ای از عوامل و زمینه‌ها در ایران و آذربایجان وجود دارد که این دو جامعه را به یکدیگر پیوند می‌زند و آنها را به سوی ارتباط بیشتر با یکدیگر سوق می‌دهد. البته در مقابل، برخی از عوامل نیز هستند که باعث واگرایی دو کشور شده و باعث می‌شود که این دو از همدیگر جدا باشند. عوامل تقویت‌کننده هم‌گرایی در سه ساحت بینشی، انگیزشی و محیطی قابل بحث می‌باشد.

لذا پژوهش حاضر توجه خود را به این مسئله معطوف داشته که چه عواملی هم‌گرایی دو دولت ایران و جمهوری آذربایجان را تقویت می‌کند تا براساس آن، راهکارهایی برای تحقق این امر مهم ارائه گردد. در نهایت مقاله حاضر مؤلفه‌های هم‌گرایی دو کشور را در حوزه علم و دانش مورد بررسی قرار داده و راهکارهایی را در این حوزه ارائه می‌دهد. در این سپهر مجموعه‌ای از عوامل و زمینه‌های هم‌گرایی بین ایران و آذربایجان که به‌عنوان عوامل تقویت‌کننده هم‌گرایی بین این دو کشور شناخته می‌شود، به شرح ذیل می‌باشند:

ظرفیت جامعةالمصطفی العالمیه

جامعةالمصطفی العالمیه به‌عنوان نهاد آموزشی متولی تربیت نیروهای خارج از کشور بعد از انقلاب اسلامی تأسیس شد. این سازمان در رشته‌های مختلف همچون: فقه، اصول فقه، قرآن، حدیث، فلسفه، عرفان، اخلاق، کلام و تاریخ اسلام و در حوزه علوم انسانی نیز رشته‌ها و گرایش‌هایی همچون علوم تربیتی، حقوق، روان‌شناسی، اقتصاد، جامعه‌شناسی، علوم سیاسی، بانکداری، ارتباطات، مدیریت و زبان و ادبیات زبان‌های فارسی، عربی، انگلیسی، فرانسوی و روسی، با رویکرد اسلامی ارائه می‌شود. این علوم در دو نظام آموزشی حوزه‌ای و دانشگاهی در قالب ۱۷۰ رشته و گرایش در سطوح نظام آموزشی حوزوی و نظام آموزشی دانشگاهی ارائه می‌شود. جامعةالمصطفی در کنار آموزش حضوری خود، دانشگاه مجازی را نیز در سال ۱۳۸۲ راه اندازی کرد تا بتواند از راه دور نیز تربیت نیرو داشته باشد، در کنار این موارد، آموزش کوتاه‌مدت را نیز برای رفع برخی از نیازهای طلاب راه‌اندازی کرد. جامعةالمصطفی پژوهشگاهی را نیز برای موضوعاتی که نیاز به پژوهش دارند، تأسیس نمود تا نیازهای پژوهشی خود را ناظر به مسئله‌هایی که در مناطق مختلف وجود دارد تأمین کند. همچنین المصطفی انتشاراتی را برای نشر آثار افراد فرهیخته خود در نظر گرفته است که به زبان‌های مختلف کار نشر را انجام می‌دهد. در مجموع جامعةالمصطفی برای همکاری در سایر کشورها از پتانسیل بالایی برخوردار بوده و جزو مراکز علمی و

فرهنگی بین‌المللی ذی‌نفوذ در عرصه بین‌الملل می‌باشد که می‌تواند نقش مهمی را در راستای هم‌گرایی ایجاد کند. (سایت رسمی جامعةالمصطفی العالمیه <http://miu.ac.ir> و صفحه جامعةالمصطفی العالمیه در ویکی شیعه <https://fa.wikishia.net/view>)

ظرفیت سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی

هدف کلان سازمان ارتباطات اسلامی، روابط فرهنگی - بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران با سایر کشورهای جهان می‌باشد ایجاد و گسترش شناخت، علاقه و باور نسبت به اسلام ناب، انقلاب اسلامی، مزیت‌های جمهوری اسلامی ایران و فرهنگ و تمدن اسلامی - ایرانی در جوامع دیگر به‌منظور گسترش پرتو اسلام و تحکیم هم‌گرایی و پیوندهای اسلامی، دینی و معنوی، آشناسازی، علاقه‌مندسازی و ایجاد باور نسبت به اسلام ناب، انقلاب اسلامی، جمهوری اسلامی ایران، فرهنگ و تمدن اسلامی - ایرانی، مدیریت و راهبری روابط فرهنگی بین‌المللی و سیاست‌گذاری، هماهنگی، هدایت، حمایت و نظارت بر فعالیت‌های فرهنگی - تبلیغی جمهوری اسلامی ایران در خارج از کشور به‌منظور تحقق اهداف نظام در این روابط می‌باشد. این سازمان دارای معاونت بین‌الملل بوده که در چارچوب نمایندگی‌ها و رایزنی‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در خارج از کشور در ۶۷ کشور جهان مستقر هستند پیگیری می‌گردد.

که در راستای زمینه‌سازی به‌منظور انعقاد قراردادهای فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و پیگیری و اجرای موافقت‌نامه‌های فرهنگی ایران با دیگر کشورها، معرفی تمدن و فرهنگ اسلامی و ایرانی و تبیین سیاست‌های جمهوری اسلامی ایران، تبادلات علمی و دانشگاهی، تأسیس و تقویت کرسی‌های زبان و ادبیات فارسی در دانشگاه‌های کشورهای میزبان، ایجاد کتابخانه کتب فارسی برای ایرانیان و فارسی دوستان خارج از کشور و پشتیبانی کتابخانه‌های ملی کشورهای میزبان در خصوص کتاب‌ها و منابع اسلامی و ایرانی، دایرکردن دوره‌های آموزشی در زمینه مهارت‌های فرهنگی، هنری و صنایع‌دستی، ارتباط با سازمان‌ها و مؤسسات میراث فرهنگی جهت همکاری‌های دوجانبه به‌ویژه همکاری جهت حفظ، نگهداری و فهرست‌برداری از نسخ خطی، برگزاری همایش‌ها، سمینارها و نمایشگاه‌های مختلف همچون: نمایشگاه قرآن، تذهیب، کتاب، نقاشی، خط، آثار تجسمی، عکس، صنایع‌دستی و معرفی جاذبه‌های جهانگردی و مراکز تاریخی ایران، برگزاری هفته‌های فیلم و هفته‌های فرهنگی که متناسب با شأن و مقام انقلاب اسلامی ایران، برنامه‌های متنوعی از جمله اجرای گروه‌های موسیقی سنتی و محلی ایران، نمایش فیلم‌های ایرانی، جلسات و همایش‌های کارشناسی با حضور هنرمندان کشور میزبان، انعکاس دستاوردهای انقلاب اسلامی از طریق رسانه‌های محلی و برگزاری انواع نمایشگاه‌های هنرمندان ایرانی تدارک دیده می‌شود.

از این رو سازمان فرهنگ و ارتباطات به عنوان مرکز فرهنگی بین‌المللی می‌تواند گام‌های بلندی را در راستای هم‌گرایی بین دو دولت ایران و آذربایجان بردارد و از ظرفیت‌هایی که در این حوزه دارد برای پیشبرد اهداف جمهوری اسلامی ایران استفاده نماید. (مصاحبه با عباس عزیزی، آذرماه ۱۴۰۰. سایت رسمی سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی. [https:// www.icro.ir](https://www.icro.ir))

ظرفیت مجمع جهانی اهل بیت

مجمع جهانی اهل بیت با هدف ارتقا وضعیت شیعیان و پیروان اهل بیت علیهم‌السلام، ارتقاء سطح علمی مبلغان بومی، معرفی شیعه به شکل ایجابی، ارائه سبک زندگی اصیل اسلامی، تولید محتوای متناسب با اقتضات زمان و مکان برای شیعیان و پیروان اهل بیت علیهم‌السلام، جریان‌سازی فکری و معنوی با استفاده از ظرفیت‌های مجازی و رسانه‌ای، مرجعیت علمی و معنوی برای پیروان اهل بیت علیهم‌السلام، تبیین مبانی گفتمانی انقلاب اسلامی، شناخت و ارتباط با دانشمندان شیعی تأثیرگذار در عرصه علمی و فرهنگی، ارتباط توسعه‌یافته با مجامع محلی، گسترش دانشنامه مجازی در راستای نیاز پیروان اهل بیت علیهم‌السلام، تبیین مؤلفه‌های اصلی مکتب اهل بیت با شاخصه‌های: عقلانیت، معنویت و ...، پاسخ به پرسش‌ها و شبهات پیروان مکتب اهل بیت علیهم‌السلام، نشر معارف قرآن و اهل بیت علیهم‌السلام، شناسایی، سازمان‌دهی، آموزش و پشتیبانی فرهنگی، حقوقی، اقتصادی از شیعیان و پیروان اهل بیت علیهم‌السلام در عرصه بین‌الملل در حال فعالیت است. در نهایت اینکه مجمع جهانی اهل بیت علیهم‌السلام در راستای نشر معارف اهل بیت علیهم‌السلام فعالیت‌هایی را در حوزه اجتماعی، فرهنگی، هنر، رسانه، آموزش و ... انجام می‌دهد. این نهاد پتانسل بالایی در هدایت شیعیان در کشورهای مختلف از جمله جمهوری آذربایجان را دارد لذا از این ظرفیت می‌توان در راستای هم‌گرایی دو دولت استفاده کرد. (مصاحبه با حجت الاسلام و المسلمین زارعان معاونت بین‌الملل مجمع جهانی اهل بیت علیهم‌السلام آذرماه ۱۴۰۰؛ مصاحبه حجت الاسلام و المسلمین محمدعلی معینیان مدیرکل آسیا و اقیانوسیه معاونت بین‌الملل مجمع جهانی اهل بیت علیهم‌السلام ۲۳ / ۳ / ۱۴۰۰ <https://www.iribnews.ir> و سایت ویکی شیعه صفحه معرفی مجمع جهانی اهل بیت؛ سایت رسمی مجمع جهانی اهل بیت <http://www.ahl-ul-bayt.org> و صفحه معرفی مجمع جهانی اهل بیت در ویکی شیعه <https://fa.wikishia.net>)

نزدیکی مرزهای جغرافیایی

متغیر همسایگی در روابط میان کشورها اهمیت زیادی دارد و از ابعاد مختلفی می‌توان به این موضوع پرداخت. اهمیت این متغیر در روابط بین‌الملل از نظر متخصصین روابط بین‌الملل نیز دور نمانده و به

هنگام بحث از نظریه‌های هم‌گرایی و واگرایی نقش این عامل مورد توجه کارشناسان قرار می‌گیرد. عامل همسایگی در روابط میان دولت‌ها به قدری مؤثر است که در بعضی موارد سیاست خارجی دولت‌های همسایه را نسبت به یکدیگر تعیین می‌کند. همسایگی ایران و جمهوری آذربایجان نیز تأثیر قطعی بر کیفیت روابط میان آنها دارد. ایران و جمهوری آذربایجان حدود ۷۵۰ کیلومتر مرز مشترک دارند. پس از استقلال جمهوری آذربایجان رفت و آمدهای مرزی میان دو کشور به مقدار قابل ملاحظه‌ای افزایش یافت. (افضلی، رشیدی، متقی، ۱۳۹۱: ۳) بخش دیگری از تأثیر عامل جغرافیا و هم‌جواری دو کشور بر روابط دوجانبه مربوط به تسهیل ارتباطات بازرگانی و اقتصادی میان آنها است. (مختاری هشی، ۱۳۸۷: ۱۳۰)

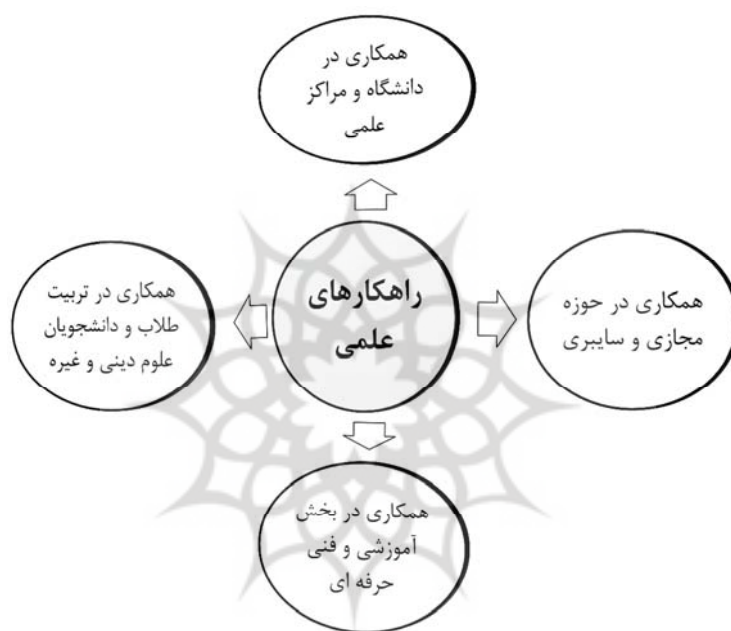
مجموعه این ظرفیت‌ها و سایر زمینه‌های همکاری میان ایران و آذربایجان به واسطه هم‌جواری و همسایگی دو کشور تسهیل و تأمین شده است. لذا عامل جغرافیا در صورت عدم وجود عوامل تنش‌زا در روابط دو کشور به صورت بالقوه می‌تواند نقش مثبت و مؤثر تلقی شود. (امیری مهدی، ۱۳۹۰: ۲۵۷ - ۲۵۶) عوامل ژئوپلیتیک نیز دو جامعه را به یکدیگر پیوندزده و آنها را برای هم‌گرایی با یکدیگر ترغیب می‌کند. جمهوری آذربایجان کشور محصور است که به‌رغم دارا بودن خط ساحلی در دریای خزر، از دسترسی به دریای آزاد محروم است. بهترین راه ترانزیت این جمهوری به اقیانوس و آب‌های گرم از طریق جمهوری اسلامی ایران است. در این رابطه جمهوری آذربایجان خود کشور ترانزیتی برای جمهوری‌های گرجستان و روسیه جهت عبور از ایران و رسیدن به اقیانوس هند و خلیج فارس است. (اسدی کیا بهناز، ۱۳۷۴: ۳۳)

از طرف دیگر موقعیت این جمهوری نسبت به همسایگان غربی‌اش وضعیت بهتری است. جمهوری‌های گرجستان و ارمنستان و حتی ترکیه می‌توانند از طریق این جمهوری و عبور از دریای خزر راه مناسبی جهت دسترسی و ارتباط با جمهوری‌های آسیایی مرکزی از جمله تاجیکستان، قرقیزستان، ازبکستان و ترکمنستان در ساحل شرقی دریای خزر در اختیار داشته باشند. این وضعیت موجب شده است تا ایران برای ارتباط با برخی همسایگان آذربایجان مانند گرجستان و ارمنستان از سرزمین جمهوری آذربایجان استفاده نماید. (همان)

با در نظر گرفتن اهمیت ژئوپلیتیکی جمهوری آذربایجان برای ایران و اهمیت ایران برای جمهوری آذربایجان، این دو کشور نیازمند ارتباط و گسترش روابط با یکدیگر هستند. این وضعیت این نیاز و ضرورت را به وجود آورده که تلاش کنند تا با یکدیگر ارتباط برقرار کنند و از طریق ارتباط با یکدیگر به منافع مشترک دست‌یابند و بر مشکلات غلبه نمایند. نگاه مثبت ایران و جمهوری آذربایجان به یکدیگر از یک‌سو و نیازهای متقابل آنها به یکدیگر از سوی دیگر، موجب بروز نگرش و موضع‌گیری‌های مثبت از

سوی ایران و جمهوری آذربایجان نسبت به یکدیگر شده است. نتیجه این وضعیت این بود که در فرایند اعلام استقلال جمهوری آذربایجان، ایران از استقلال این جمهوری حمایت کرد و به‌عنوان اولین کشور استقلال آن را به‌رسمیت شناخت و جمهوری آذربایجان نیز در موارد مختلف در ارتباط با مسائل مرتبط با ایران، از ایران حمایت کرده‌اند.

راهکارهای علمی در راستای هم‌گرایی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان

راهکارهای علمی در راستای هم‌گرایی جمهوری اسلامی ایران و آذربایجان

در حوزه‌های علمی در راستای هم‌گرایی بین ایران و جمهوری آذربایجان، راهکارهایی را در راستای تدوین برنامه و اجرایی کردن راهبرد به شرح ذیل ارائه می‌گردد. موارد ذیل براساس مصاحبه‌های نیمه‌ساختارمند توسط مسئولین ایرانی و نخبگان آذربایجانی تهیه شده است. (مصاحبه با سفیر اسبق جمهوری اسلامی ایران محسن پاک آیین، دکتر محمدجواد ظریف، وزیر امور خارجه سابق ایران، حجت الاسلام و المسلمین اجاق‌نژاد نماینده مقام معظم رهبری در آذربایجان، سیدعباس موسوی سفیر فعلی جمهوری اسلامی ایران در آذربایجان، علیرضا بیگدلی سفیر اسبق ایران در جمهوری آذربایجان، محمدباقر بهرامی، سفیر اسبق ایران در جمهوری آذربایجان، دکتر ولی داداشی نماینده سابق مجلس

شورای اسلامی ایران، دکتر جلال نضافت رایزن درجه یک سیاسی وزارت امور خارجه، دکتر عبدالرضا راشد کارشناس ارشد مطالعات منطقه‌ای و معاون مدیریت منابع در مجمع جهانی اهل‌بیت (ع)، عباس عزیزی رئیس دفتر سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی در قم، دکتر ایرج الهی رئیس اداره قفقاز وزارت امور خارجه، حجت الاسلام و المسلمین دکتر زارعان معاون بین‌الملل مجمع جهانی اهل‌بیت (ع)، نشست علمی با حجت الاسلام و المسلمین طهماسبی، مدیر کشورهای مشترک المنافع و ترکیه، نماینده سابق جامعه‌المصطفی‌العالمیه در آذربایجان، مصاحبه با ۱۰ نفر از نخبگان سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی جمهوری آذربایجان، نشست علمی چالش‌های هویتی شیعیان آذربایجان، جناب آقای پاک آیین سفیر سابق ایران در آذربایجان، ابراهیم عیوض اف از نخبگان کشور آذربایجان بهمن ماه ۱۳۹۹. مصاحبه با ۵ نفر از نخبگان و مسئولین کانون‌های فرهنگی مجمع جهانی اهل‌بیت خردادماه ۱۴۰۰)

همکاری در دانشگاه و مراکز علمی

طبیعتاً دانشگاه و مراکز علمی در هر کشوری چرخه و حرکت علم و دانش آن کشور را نشان می‌دهد هرچقدر دانشگاه در کشوری به‌صورت فعال در حوزه‌های مختلف تولید دانشجو، علم و خروجی علمی داشته باشد نشانگر این است که آن کشور قدم‌های مثبت روبه جلو داشته و می‌تواند در عرصه‌های علمی صاحب ایده باشد. در نمونه موردی، ایران بعد از انقلاب اسلامی در دانشگاه‌های خود در تمامی حوزه‌های: فنی مهندسی، پزشکی، نظامی، انسانی و ... قدم‌های بلندی برداشته است و در خیلی از آنها صاحب ایده و فناوری‌های بومی شده است.

ناگفته نماند جمهوری آذربایجان نیز بعد از استقلال از شوروی در ساحت علم قدم‌های مثبتی برداشته و حتی در رشته‌های علمی اساتید و دانشجویان بزرگی را تربیت کرده است، لذا جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان در حوزه علم و فناوری در ساحت دانشگاه و مراکز علمی می‌توانند همکاری‌های درازمدت و مثمرتر داشته باشند. دانشگاه‌های علمی ایران و آذربایجان در رشته‌هایی از جمله: پزشکی، پیراپزشکی، داروسازی، نانوفناوری، برق، شیمی، ریاضی، فیزیک و ... می‌توانند ارتباط گسترده‌ای را خلق کنند تا بتوانند در تمامی حوزه‌هایی که علم در حال حاضر ساکن‌دار پیشرفت بشریت است همکاری‌های همه‌جانبه داشته باشند. در این زمینه می‌توان در امور بورسیه دانشجویان در رشته‌های پزشکی، مهندسی، الهیات و علوم دینی و ... تبادل اساتید دانشگاه یکدیگر، تبادل علمی در حوزه‌های داروسازی، پزشکی، نظامی، الهیات و علوم دینی و ... همکاری گسترده انجام داد، دانشگاه تهران در اکثر حوزه‌های علم مخصوصاً پزشکی و مهندسی در منطقه در رتبه عالی و در جهان از رتبه خوبی برخوردار است. در ارائه تجارب این دانشگاه به دانشگاه‌های آذربایجان می‌توان از تفاهم‌نامه، قرارداد، توافق‌نامه‌هایی

استفاده کرد تا بتوان تجارب مفید را برای پیشرفت دانشگاه‌های آذربایجان انجام داد. البته نکته قابل تأمل این است که دولت آذربایجان تا حدودی تمایل به تبادل دانشجو و ارسال دانشجو به ایران جهت انتقال دانش‌های مختلف از جمله: پزشکی و غیرپزشکی ندارد و باید این موضوع آسیب‌شناسی شود تا علت اصلی این جریان مشخص شده تا حل و فصل شود، چون پیشرفت علمی دو کشوری که هم‌مرز یکدیگر و دارای اشتراکات فراوانی باهم هستند ضروری است و در بحران‌های طبیعی و غیرطبیعی می‌توانند همدیگر را یاری نمایند. با بررسی اخبار منتشره درباره تلاش برای همکاری دانشگاهی و مراکز علمی ایران و آذربایجان مشخص می‌شود که دو کشور نشست‌ها و توافق‌نامه‌های مختلفی در این باره امضا کرده‌اند تا بتوانند به صورت آسان‌تری در تمامی رشته‌های دانشگاهی تبادل علمی داشته باشند. (مصاحبه با سفیر اسبق جمهوری اسلامی ایران محسن پاک‌آیین، دکتر محمدجواد ظریف، وزیر امور خارجه سابق ایران، حجت الاسلام و المسلمین اجاق نژاد نماینده مقام معظم رهبری در آذربایجان، سیدعباس موسوی سفیر فعلی جمهوری اسلامی ایران در آذربایجان، دکتر جلال نظافت رایزن درجه یک سیاسی وزارت امور خارجه، دکتر عبدالرضا راشد کارشناس ارشد مطالعات منطقه‌ای و معاون مدیریت منابع در مجمع جهانی اهل‌بیت علیه السلام، عباس عزیزی رئیس دفتر سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی در قم، دکتر ایرج الهی رئیس اداره قفقاز وزارت امور خارجه، مصاحبه با ۵ نفر از نخبگان و مسئولین کانون‌های فرهنگی مجمع جهانی اهل‌بیت خردادماه ۱۴۰۰) در اینجا به برخی از آنها به صورت نمونه اشاره می‌شود:

– تفاهم‌نامه همکاری میان دانشگاه پزشکی جمهوری آذربایجان و دانشگاه‌های علوم پزشکی تهران

در سال ۱۳۹۷ تفاهم‌نامه همکاری میان دانشگاه دولتی پزشکی جمهوری آذربایجان با مؤسسه رویان انجام شده است که این تفاهم‌نامه شامل تبادل تجربه، اجرای طرح‌های مشترک مطالعاتی، تبادل اساتید، کارشناس و دانشجو، سازمان‌دهی مشترک همایش‌های بین‌المللی و علمی می‌شود. (پایگاه خبری و تحلیلی حقایق قفقاز، ۱۳۹۷)

همچنین در سال ۱۳۹۸ تفاهم‌نامه‌ای میان دانشگاه علوم پزشکی تهران و دانشگاه دولتی پزشکی باکو امضا شد. براساس این تفاهم‌نامه امضا شده دانشگاه علوم پزشکی تهران و دانشگاه پزشکی جمهوری آذربایجان در حوزه‌های آموزش و پژوهش‌های پزشکی همکاری خواهند کرد. این تفاهم‌نامه میان دو دانشگاه در راستای همکاری و هم‌گرایی در حوزه پزشکی به امضاء دو طرفین رسید، همچنین در حال حاضر تعدادی از دانشجویان آذربایجانی در دانشگاه علوم پزشکی تهران و نیز گروهی از دانشجویان ایرانی در دانشگاه پزشکی جمهوری آذربایجان مشغول به تحصیل هستند. (پایگاه خبری توران، ۱۳۹۸)

- همکاری دانشگاه‌های علوم پزشکی ایران و جمهوری آذربایجان

دانشگاه علوم پزشکی تهران برای دانشجویان تحصیلات تکمیلی و اعضای هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی جمهوری آذربایجان در حوزه داروسازی و بهداشت دوره‌های کوتاه‌مدت برگزار می‌کند. در کنار این دوره‌ها، هدف دانشگاه تهران، جذب دانشجویان از کشور جمهوری آذربایجان است، همچنین امکان تعامل با دانشگاه علوم پزشکی آذربایجان در سه مدل؛ مدرک مشترک (Joint Degree)، مدرک دوگانه (Dual Degree) و مدرک ترکیبی (Combined Degree) با دانشگاه‌های ایران وجود دارد.

حدود ۱۸ هزار دانشجو در حوزه پزشکی و ... نیز در دانشگاه علوم پزشکی آذربایجان در حال تحصیل می‌باشند که حدود یک‌هزار و ۸۰۰ نفر از این تعداد را دانشجویان بین‌المللی تشکیل می‌دهند که یک‌سوم آنها ایرانی هستند. (خبرگزاری تابناک، ۱۳۹۷) همچنین دانشگاه علوم پزشکی استان اردبیل با دانشگاه پزشکی باکو در زمینه مهارت‌های انگلی و عفونی همکاری‌های علمی انجام می‌دهند. (پایگاه خبری تحلیل حقایق قفقاز، ۱۳۹۸)

- همکاری ایران و آذربایجان در حوزه الهیات و معارف اسلامی

دانشگاه الهیات در سال ۲۰۱۸ میلادی براساس دستور الهام علی اف، رئیس‌جمهور آذربایجان تأسیس شد و هدف از راه اندازی آن، حفظ محیط معنوی و دینی و تحصیل متخصصان در سطح بالا در داخل آذربایجان بوده است، لذا دانشگاه‌های جمهوری اسلامی ایران که در حوزه الهیات دانشجویان زیادی را تربیت کردند، می‌توانند با این دانشگاه ارتباط برقرار کرده و تجربیات خود را در ارتقاء این دانشگاه قرار دهند. (خبرگزاری بین‌المللی قرآنی، ۱۳۹۹)

در نهایت اینکه ایران و آذربایجان با ظرفیت‌های دانشگاهی و علمی که دارند و همچنین استعداد‌های فراوانی که در بین جوانان این دو کشور وجود دارد می‌توانند با همکاری همدیگر در عرصه‌های علمی کمک‌های شایانی به همدیگر کنند و از تجربیات یکدیگر در ساخت بنیادهای علمی کشور و حرکت در مسیر پیشرفت و بومی‌سازی علوم نهایت استفاده را کنند، این قبیل همکاری‌ها در ساحت‌های علمی و دانشگاهی در نهایت منجر به هم‌گرایی دو دولت در عرصه‌های کلان خواهد بود.

همکاری در حوزه مجازی

- فضای مجازی

وقتی صحبت از فضای مجازی به میان می‌آید مردم اغلب به کامپیوتری فکر می‌کنند که به اینترنت متصل است در حالی که این فقط بخش بسیار کوچکی از فضای مجازی را تشکیل می‌دهد. از نگاه دیوید بل، فضای مجازی فقط مجموعه‌ای از سخت افزار نیست بلکه مجموعه‌ای از تعاریف نمادین است که

شبکه‌ای از عقاید و باورها را در قالب دادوستد بایت ردوبدل می‌کنند.

فضای مجازی در واقع نامی است که تعداد زیادی از کاربردهای امروز فناوری‌های جدید ارتباطی را دربر می‌گیرد. این نام نخستین بار به وسیله ویلیام گیسون در رمان نورومانسر (۱۹۸۴) ابداع شد، همان طور که کترین هالیس (۱۹۹۶) نشان می‌دهد دیدگاه گیسون خودبه‌خود به وجود نیامده بود و دگرگونی‌های مبتنی بر فناوری انجام شده در دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ نقش زیادی در ظهور این اصطلاح داشت. آمارها نشان می‌دهد که ظهور فضای مجازی در واقع درست بعد از پایان جنگ جهانی دوم و با راه افتادن موج فناوری‌های جدید کامپیوتری در فرم اولیه آن اتفاق افتاد. (شاه قاسمی، ۱۳۸۵)

ارتباط واژه‌ای فضای مجازی (سایبراسپیس) و سایبرنتیکس هم به مسئله پیچیدگی برمی‌گردد. ارتباطات کامپیوتری را بسیار متفاوت از سایر ارتباطات می‌داند و معتقد است این گونه ارتباطات باید با یک روش‌شناسی متفاوت از بقیه روش‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرند. لیندلاف در این مورد معتقد به یک رویکرد ساختاراجتماعی است. رویکرد ساختاراجتماعی عوامل غیرانسانی را هم در ارتباطات دخیل می‌داند. ظرفیت‌های متفاوت فضای مجازی با جهان فیزیکی، تودرتو شدن فرهنگ‌ها و تکثر متراکم فرهنگی، افزایش آزادی در ابراز ایده‌ها و همه جهانی‌شدن فضای زندگی را به‌عنوان سه پیامد کلان را در پی دارد. الزامات اخلاقی متعلق به کل هستی و از یک حقیقت جهانی برخوردار است و تفاوتی بین فضای فیزیکی و فضای مجازی از این جهت وجود ندارد. (درستانی، ۱۳۹۳: ۵۶)

همچنان که در توضیح فضای مجازی گفته شد در دنیای کنونی تمامی کشورها به ناچار با پدیده فضای مجازی روبه‌رو هستند و خواه‌ناخواه از دو جبهه داخلی با فضای مجازی و از جبهه بیرونی با جنگ سایبری احاطه شده‌اند. دولت‌ها و حاکمیت‌های کنونی مانند حکومت‌های سده‌های پیش نیستند که وقتی اتفاقی در کشوری یا منطقه‌ای می‌افتاد بعد از گذشت ماه‌ها و بلکه ایام زیادی به گوش دیگران نمی‌رسید. لذا حکومت کردن و اعمال حاکمیت در آن زمان خیلی آسان بود اما در دنیای کنونی که می‌توان در کوچک‌ترین زمان بلکه با چند صدم ثانیه با اقصی نقاط جهان ارتباط برقرار کرد و توسط شبکه‌های مجازی، اینترنت، پیام‌رسان‌های متعدد و ... احاطه شده است، اعمال حاکمیت کار را با مشکل روبه‌رو می‌کند، همچنان که ذکر شد هر کشور و حاکمیتی در حوزه مجازی با دو نوع پدیده روبه‌رو است. پدیده درونی و پدیده بیرونی. در پدیده درونی فضای مجازی حاکم بر کشور بوده و توسط مردم مورد استفاده قرار می‌گیرد. جوامع و خانواده‌ها با فضای مجازی زندگی می‌کنند و فضای مجازی در عرصه زندگی آنها جزو فضای حقیقی عمل می‌کند و تمامی مایحتاج زندگی را با آن تأمین می‌کنند. عملاً زندگی بشریت با فضای مجازی گره خورده و قابل تفکیک از آن نیست و کارهایی از قبیل تحصیل، خرید، احوالپرسی،

گفتگوی گروهی، مباحثات درسی و غیره، دیدوبازدید مجازی و حتی در خیلی از مواقع ابراز احساسات خود را در این فضا به منصفه ظهور می‌رسانند.

با ذکر مقدمه فوق، جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان که در قرابت یکدیگر زندگی کرده و امنیت ملی هرکدام امنیت کشور دیگری نیز محسوب می‌شود و برای اینکه بتوانند در دو حوزه فضای مجازی داخلی و بیرونی در راستای حفظ کیان ملی خود موفق شوند باید در دو حوزه بتوانند باهم همکاری تنگاتنگ داشته و از تجربیات همدیگر در این حوزه استفاده نمایند. البته در این باره نشست‌ها و جلساتی در سال‌های اخیر بین دو کشور و دولت‌های مستقر برگزار شده است و توافق و قراردادهایی نیز به امضا رسیده است تا در این حوزه بتوانند با یکدیگر همکاری کرده و بتوانند در حوزه مجازی و سایبری همدیگر را یاری نمایند. این نوع همکاری‌های عمیق و حساس در حوزه امنیتی می‌تواند دو کشور را به سمتی سوق دهد که در سایر عرصه‌ها نیز به یکدیگر اعتماد بیشتری پیدا کنند. لذا گسترش همکاری ایران و جمهوری آذربایجان در زمینه‌های ارتباطات و مشارکت در اجرای پروژه‌های فناوری اطلاعات، سرعت‌بخشیدن به روند تبادل تجربه، تنظیم فرکانس‌های رادیویی در مناطق مرزی، گسترش همکاری در حوزه صنایع فضایی، استفاده ایران از ظرفیت ماهواره‌های یکدیگر و همکاری در حوزه اینترنت از جمله مسائل مهمی است که دو کشور می‌توانند تبادل نظر داشته باشند لذا حرکت کردن در این راستا می‌تواند دو دولت را در مسیر هم‌گرایی قرار دهد. (خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۹۷)

همکاری در بخش آموزش فنی حرفه‌ای

جمهوری اسلامی ایران پس از انقلاب اسلامی و جمهوری آذربایجان بعد از استقلال با جمعیتی مواجه بودند که عملاً به لحاظ سطح سواد از دانش کمی برخوردار بودند. در دوره پهلوی براساس آمارهایی که منتشر شده است، درصد کمی از سواد را در جامعه ایران نشان می‌دهد و عموماً مردم روستانشین یا در حاشیه شهرها سکونت داشتند و به‌عنوان کارگرهای روزمزد یا فصلی به کار در کارخانه‌ها و غیره مشغول بودند. همچنین جمهوری آذربایجان زمانی که در حاکمیت شوروی بود عملاً سطح سواد مردم از درصد بالایی برخوردار نبود و تفکر کمونیستی در حکومت شوروی طوری بود که مردم را در سطح خاصی از معادلات اجتماعی نگه‌داشته بودند و مردم عملاً برای دولت کار می‌کردند و مالکیت خصوصی در این دولت معنایی نداشت. عموماً ضروریات زندگی از طرف دولت تأمین شده و مردم در قبال آن برای دولت کار می‌کردند، اما هر دو کشور بعد از انقلاب و استقلال تلاش کردند تا سطح دانش و سوادآموزی را در بین مردم خود گسترش دهند. از این‌رو ایران چندمرکزی را که قبل از انقلاب به‌صورت پراکنده در سطح شهرها فعالیت می‌کردند به‌صورت تجمیعی به‌عنوان سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای تغییر داد تا رشته‌های

فنی حرفه‌ای را در بین گروه‌های هدفی که در بالا ذکر شد تعلیم داده تا آنها بتوانند در جامعه تولید کار کنند. تجارب آموزش فنی و حرفه ایران در جمهوری آذربایجان می‌تواند پنجره مناسبی برای همکاری و تعامل گسترده شود تا مردم و گروه‌های هدف از جمله: شاغلین (بنگاه‌های اقتصادی - اتحادیه‌ها و اصناف)، دانشجویان و فارغ‌التحصیلان دانشگاهی، دانش‌آموزان، سربازان وظیفه، ساکنین مناطق محروم، مرزی و سکونت‌گاه‌های غیررسمی، گروه‌های در معرض آسیب (از جمله زنان سرپرست خانوار و کودکان کار)، زنان خانه‌دار، افراد دارای معلولیت، روستائیان، عشایر، زندانیان و خانواده‌هایشان، معتادان بهبودیافته، آسیب‌دیدگان اجتماعی، اتباع خارجی و پناهندگان و ... در جمهوری آذربایجان بتوانند در رشته‌های مختلف فنی و حرفه‌ای مانند صنعتی، خدمات، فرهنگ و هنر، کشاورزی، دامداری، دانش‌های کاربردی مفیدی را یاد بگیرند. همکاری در حوزه دانشی که به لحاظ دانشگاهی و مراکز علمی و تولید دانش‌های نوین، علوم انسانی، ریاضی و ... و چه دانش‌های فنی حرفه‌ای برای هر کشوری و مردم آن کشور مهم و حیاتی است. وقتی در کشوری دانش فنی حرفه‌ای در بین مردم رایج شد و مردم از این دانش کاربردی کوتاه‌مدت بهره بردند رفته‌رفته جامعه به سمت خصوصی‌سازی رفته و عملاً بار دولت‌ها و حاکمیت در موضوع اقتصاد و ... کم خواهد شد. این مهم در بین مردم ایران و آذربایجان نیز کاملاً صادق است اگر دانش فنی حرفه‌ای که ایران حدود چهل سال تجربه موفق دارد در کشور آذربایجان نیز انجام گیرد در گذر زمان مردم می‌توانند در حوزه اقتصاد بر روی حرفه خود تکیه کنند و از بار اقتصادی دولت نیز کاسته می‌شود. همکاری در حوزه آموزش فنی و حرفه‌ای اگر بین ایران و آذربایجان گسترش پیدا کند یکی از راهکارهای مناسب در راستای هم‌گرایی دو کشور خواهد بود. (سایت رسمی سازمان آموزش فنی حرفه‌ای کشور)

همکاری در تربیت طلاب و دانشجویان علوم دینی (بنا به فرموده ارزیاب محترم در حال حاضر این موضوع به یکی از چالش‌ها بدل شده است لذا بنده در متن راهکاری قانونی برای حل این موضوع ارائه دادم) یکی از اشتراکات بین دو ملت، مذهب و اشتراکات مذهبی و شعائر دینی و ملزومات و ضروریات آن است ایران و آذربایجان با دارا بودن اکثریت جمعیت شیعه در کشور خود، جزو مهم‌ترین کشورهای شیعه‌نشین آسیا محسوب می‌شوند لذا در راستای گسترش دین اصیل و شعائر مذهبی در طول صدها سال مبلغان دینی را تربیت کرده و برای تبلیغ دین اسلام و معارف حقه شیعه بین مردمان خود در اقصی نقاط کشور گسیل می‌دادند، حتی این امر در دوران خفقان تزار روسیه و حکومت کمونیستی شوروی نیز به‌صورت مخفی در جریان بود، این دو حکومت علماء و فقهای بزرگی را از این خطه به شهادت رساندند. هم‌اکنون که قم به‌عنوان مرجعیت شیعه به‌شمار می‌رود و جویندگان علوم دینی از اقصی نقاط جهان برای کسب علم و دانش به این شهر مقدس عزیمت می‌کنند و طلابی که از کشورهای مختلف دنیا به

قم برای تحصیل علوم دینی سفر می‌کنند بیشتر در قالب تحصیل در جامعةالمصطفی العالمیه که پیش‌تر توضیحاتی درباره این نهاد دینی ارائه شد، به این شهر می‌آیند. جامعةالمصطفی مسئولیت آموزش این طلاب را به‌عهده گرفته و تا زمان فارغ‌التحصیلی در جامعةالمصطفی مشغول می‌باشند، این نهاد دینی، سابق در کشور جمهوری آذربایجان نیز فعال بود و طلاب و دانشجویانی که تمایل داشتند در علوم‌دینی تحصیل کنند به این نهاد ایرانی در آذربایجان مراجعه می‌کردند اما درگذر زمان به خاطر دلایلی، این نهاد در آذربایجان تعطیل شد و به فعالیت ادامه نداد، از آن زمان به بعد طلاب و دانشجویانی که قصد تحصیل در علوم دینی را دارند به کشور ایران مراجعت کرده و در قالب دانشجوی علوم‌دینی در این نهاد تحصیل می‌کنند.

وقتی طلبه در ایران فارغ‌التحصیل شده و به کشور آذربایجان مراجعت می‌کند در برخی موارد با مشکلاتی روبه‌رو شده و عملاً نمی‌تواند وظیفه تبلیغی خود را انجام دهد. در این راستا جامعةالمصطفی العالمیه یا حوزه علمیه قم می‌تواند از طریق وزارت علوم با وزارت تحصیلات جمهوری آذربایجان مذاکره کرده و توافق‌نامه‌ای را امضا نمایند تا در سال تعدادی طلبه علوم‌دینی با شرایطی به‌صورت رسمی به ایران عزیمت کرده و چند سالی را در ایران تحصیل نموده و پس از بازگشت از ایران نیز چند سالی را در دانشگاه اسلامی باکو تحت تعلیم باشند و درنهایت با تأییدیه اداره مسلمانان قفقاز به امر تبلیغ دینی خود بپردازد. البته این موضوع می‌تواند کاملاً برعکس نیز اجرا شود؛ بدین‌گونه طلابی که قصد عزیمت به قم را دارند باید چند سالی را در دانشگاه اسلامی باکو تحصیل کرده باشند و با تأییدیه اداره مسلمانان قفقاز برای تکمیل تحصیلات فقه و اصول و ... خود به جامعةالمصطفی در قم عزیمت کنند. با این راه‌حل می‌توان روابط و ارسال طلاب از آذربایجان به ایران را آسان کرد و شبهاتی که دولت آذربایجان سابقاً به جامعةالمصطفی در آذربایجان داشت و منجر به تعطیلی این نهاد دینی شد نیز برطرف می‌گردد.

بر اساس آنچه بیان شد ثمره عملی این رویداد مهم این خواهد شد مردمی که حدود ۸۵ درصد شیعه هستند و درگذر زمان زیر یوغ مسیحیت و کمونیست شعائر دینی خود را فراموش کرده بودند باتربیت طلاب قوی و عالمان فرهیخته در قم با معارف اصیل اسلامی و معارف حقه شیعی آشنا شده و رفته‌رفته آب از جوی رفته به جوی بازگردد و مردم آن دیار که دستشان از معارف اهل‌بیت علیهم‌السلام کوتاه شده است دوباره با معارف آن بزرگواران آشنا شوند. البته درباره سهولت در عزیمت طلاب آذری زبان به ایران می‌توان از ظرفیت آقای الله شکور پاشازاده به‌عنوان رئیس اداره مسلمانان قفقاز استفاده کرد لذا ایشان از طریق نماینده‌ای که در قم دارند می‌توانند در سهولت این کار کمک شایانی کنند تا طلاب بعد از فراغت از تحصیل در ایران و برگشت به کشور آذربایجان بتوانند به امور تبلیغی خود بپردازند و با موانع روبه‌رو نشوند، (مصاحبه با محسن پاک‌آیین سفیر اسبق جمهوری اسلامی ایران در آذربایجان، مرداد ۱۴۰۰)

همچنین مقام معظم رهبری در دیدار با الهام علی‌اف نیز نسبت به آزادی عمل شیعیان در حفظ شعائر دینی و مذهبی خود چنین می‌فرماید:

خیر و مصلحت دولت آذربایجان در همراهی با احساسات مذهبی مردم است، به‌نحوی که آنان هیچ‌گونه نگرانی نسبت به مسائل مذهبی از ناحیه دولت نداشته باشند. (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با الهام علی‌اف رئیس‌جمهور جمهوری آذربایجان، مورخ ۱۵ / ۱۲ / ۱۳۹۵: <https://farsi.khamenei.ir>)

درنهایت اینکه همکاری در تربیت طلاب علوم دینی برای حفظ شعائر دینی مردم در جمهوری آذربایجان به نفع دولت آذربایجان نیز بوده چون با تقویت تشیع در این دیار از ورود نیروهای سلفی و وهابیت از سایر کشورها نیز جلوگیری می‌شود و درگذر زمان باعث نزدیکی بیشتر دو ملت و در نهایت دو دولت خواهد بود.

نتیجه

جمهوری اسلامی ایران در میان کشورهای اسلامی، بعد از انقلاب اسلامی در حوزه علم قدم‌های بلندی را برداشته است و در خیلی از امور علمی از جمله: پزشکی، نانو، ژنتیک، جراحی، پیوند عضو و ... جزو چند کشور اول دنیا محسوب می‌شود، نمونه بارز آن وقتی بیماری کرونا گریبان‌گیر دنیا شد معدود کشورهایی از جمله ایران موفق شدند واکسن کرونا را تولید کرده و در خدمت بشریت قرار دهند، لذا بنا به شواهد ملموس درباره پیشرفت چشمگیر علمی در ایران، می‌توان با کشور آذربایجان ارتباط علمی برقرار کرده تا دانش‌های مهم و بومی که در ایران تولید شده را در اختیار کشور آذربایجان قرار داد تا کشور شیعه‌نشین آذربایجان نیز از این علوم استفاده نماید و یا اینکه می‌توان با استفاده از اساتید و بورسیه دانشجویان در حوزه علوم‌های مختلف دانش‌های مهم را به حوزه‌های علوم در آذربایجان انتقال داد، این قبیل کارها در گذر زمان باعث ایجاد نوعی همبستگی و حرکت به سمت هم‌گرایی را رقم خواهد زد. نوشته حاضر با بررسی و تحلیل داده‌های شفاهی و مکتوب در روابط بین جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان، و براساس وجود پارامترهایی در راستای هم‌گرایی دو کشور از جمله: ظرفیت جامعه‌المصطفی‌العالمیه، ظرفیت مجمع جهانی اهل‌بیت علیهم‌السلام، ظرفیت سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی و نزدیکی مرزهای جغرافیایی و همچنین با بهره‌گیری از چارچوب نظری سامانه تابع اشپیگل، راهکارهای: همکاری در دانشگاه و مراکز علمی، همکاری در حوزه مجازی و سایبری، همکاری در بخش آموزشی و فنی‌حرفه‌ای و همکاری در تربیت طلاب و دانشجویان علوم دینی و غیره را در راستای هم‌گرایی دو دولت ارائه کرده است تا

براساس راهکارهای ارائه شده بتوان مسیر هم‌گرایی بین دو کشور را هموارتر کرد و دو کشور دوست و برادر بتوانند در تمامی حوزه‌ها با یکدیگر تعاملات فراوان و صددرصدی داشته باشند.

منابع و مأخذ

۱. اسدی کیا، بهناز، ۱۳۷۴، *جمهوری آذربایجان*، تهران، مؤسسه چاپ و انتشارات.
۲. افضل‌ی، رسول؛ رشیدی، مصطفی؛ متقی، افشین، ۱۳۹۱، «تحلیل ساختار ژئوپلیتیک حاکم بر روابط دوجانبه ایران و جمهوری آذربایجان از سال ۱۹۹۱ تا ۲۰۱۰ میلادی با رویکرد - جغرافیای برساخت‌گرایی»، *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، دوره ۴۴، ش ۸۰.
۳. امیری، مهدی، ۱۳۹۰، «ارزیابی روابط ایران و جمهوری آذربایجان در قرن بیستم»، *فصلنامه ۲۳۹ - مجلس و پژوهش*، دوره ۱۳، ش ۵۳.
۴. برزگر، علیرضا، پازوکیان، اسدالله، بهار ۱۴۰۰، تحلیل واگرایی‌ها در سازمان همکاری اسلامی براساس نظریه کانتوری و اشیگل، *فصلنامه دولت پژوهی جمهوری اسلامی ایران*، دوره جدید، سال هفتم، ش یکم، ص ۱۲۳ - ۱۱۹.
۵. پاک آئین، محسن، ۱۳۹۸، *چهار سال آن سوی ارس خاطرات محسن پاک آئین*، وزارت امور خارجه.
۶. درستانی، مریم، آبان ماه ۱۳۹۳، «پدیده‌های جدید فضای مجازی در ایران از دیدگاه کارشناسان ارتباطات»، *فصلنامه مطالعات رسانه*، ش ۳، پیاپی ۲۶، دوره ۹.
۷. شاه قاسمی، احسان، پاییز و زمستان ۱۳۸۵، «مروری بر زمینه‌های تأثیر فضای مجازی بر نظریه‌های ارتباطات»، *جهانی رسانه*، ش ۲، ص ۱۲۵ - ۱۰۴.
۸. مختاری هشی، حسین، ۱۳۸۷، «بررسی وضعیت هیدروپلیتیک ایران»، *پژوهشنامه حقوق و علوم سیاسی دانشگاه مازندران*، سال ۳، ش ۱۰.

نشست و مصاحبه

۹. مصاحبه با ۳ نفر از نخبگان و طلاب آذربایجان مقیم قم.
۱۰. مصاحبه با ابراهیم عیوض اف از فعالان فرهنگی و اجتماعی در جمهوری آذربایجان.
۱۱. مصاحبه با ابراهیم عیوض اف فعال رسانه‌ای و اجتماعی از جمهوری آذربایجان.
۱۲. مصاحبه با آراز رستم زاده از فرهیختگان جمهوری آذربایجان.
۱۳. مصاحبه با توفیق اسد اف، عضو هیئت علمی دانشگاه مجازی جامعه المصطفی.

۱۴. مصاحبه با جلال نظافت رایزن درجه یک سیاسی وزارت امور خارجه مستقر در ترکیه.
۱۵. مصاحبه با حجت الاسلام و المسلمین زارعان معاونت بین الملل مجمع جهانی اهل بیت (ع) آذرماه ۱۴۰۰ / مصاحبه حجت الاسلام و المسلمین محمد علی معینان مدیرکل آسیا و اقیانوسیه معاونت بین الملل مجمع جهانی اهل بیت ۲۳ / ۳ / ۱۴۰۰ <https://www.iribnews.ir>
۱۶. مصاحبه با حجت الاسلام والمسلمین اجاق نژاد نماینده مقام معظم رهبری در آذربایجان.
۱۷. مصاحبه با حجت الاسلام والمسلمین محمدرضا جباری امام جمعه شهر شوط در استان آذربایجان غربی.
۱۸. مصاحبه با دکتر عبدالرضا راشد کارشناس ارشد مطالعات منطقه‌ای.
۱۹. مصاحبه با دکتر محمدجواد ظریف، وزیر امور خارجه سابق جمهوری اسلامی ایران.
۲۰. مصاحبه با دکتر ولی داداشی نماینده سابق شهرستان آستارا.
۲۱. مصاحبه با دو نفر از طلاب فعال و کنشگر اجتماعی در جمهوری آذربایجان.
۲۲. مصاحبه با رئیس اداره انتشارات مجمع جهانی اهل بیت آقای مصطفی بهبهانی.
۲۳. مصاحبه با سید عباس موسوی سفیر فعلی جمهوری اسلامی ایران در آذربایجان.
۲۴. مصاحبه با عباس عزیزی، رئیس دفتر قم سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی.
۲۵. مصاحبه با علیرضا بیگدلی سفیر اسبق ایران در جمهوری آذربایجان.
۲۶. مصاحبه با گلزار ابراهیم او، دکتر علوم سیاسی، رئیس گروه انستیتوی حقوق بشر ANAS در جمهوری آذربایجان.
۲۷. مصاحبه با محسن پاک آیین سفیر سابق جمهوری اسلامی ایران در آذربایجان.
۲۸. مصاحبه با محمدباقر بهرامی، سفیر اسبق ایران در جمهوری آذربایجان.
۲۹. مصاحبه با مسئول کتابخانه مجمع جهانی اهل بیت آقای مختار شمس الدینی.
۳۰. مصاحبه با مسئولین کانون‌های فرهنگی آذربایجان در مجمع جهانی اهل بیت.
۳۱. مصاحبه با یکی از شهروندان فعال آذری در امور اجتماعی در آذربایجان.
۳۲. مصاحبه با خانم علی آوا فعال آذربایجانی در حوزه توریست و گردشگری.
۳۳. نشست علمی چالش‌های هویتی شیعیان آذربایجان، جناب آقای پاک آیین سفیر سابق ایران در آذربایجان، مورخ ۱۱ / ۹ / ۱۳۹۶.

سایت و خبرگزاری

۳۴. پایگاه خبری تحلیل حقایق قفقاز، اول آبان ماه ۱۳۹۸: <https://qafqaz.ir>

۳۵. پایگاه خبری توران، ۲۸ آذرماه ۱۳۹۸: <http://turan.ir>

۳۶. پایگاه خبری و تحلیلی حقایق قفقاز، ۲۱ اسفند ۱۳۹۷: <https://afqaz.ir>
۳۷. خبرگزاری بین‌المللی قرآنی، ۲۵ آبان ماه ۱۳۹۹: <https://iqna.ir>
۳۸. خبرگزاری تابناک، ۱۵ اسفندماه ۱۳۹۷: <https://www.tabnak.ir>
۳۹. خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۱ آبان ماه ۱۳۹۷: <https://www.irna.ir>
۴۰. سایت رسمی جامعه‌المصطفی‌العالمیة: <http://miu.ac.ir>
۴۱. سایت رسمی دفتر مقام معظم رهبری: <https://farsi.khamenei.ir>
۴۲. سایت رسمی سازمان آموزش فنی حرفه‌ای کشور: <http://www.irantvto.ir>
۴۳. سایت رسمی سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی: <https://www.icro.ir>
۴۴. سایت رسمی مجمع جهانی اهل‌بیت: <http://www.ahl-ul-bayt.org>
۴۵. سایت سفارت جمهوری اسلامی ایران در باکو: <https://azerbaijan.mfa.gov.ir>
۴۶. صفحه جامعه‌المصطفی‌العالمیة در ویکی شیعه: <https://fa.wikishia.net/view>
۴۷. صفحه معرفی مجمع جهانی اهل‌بیت در ویکی شیعه: <https://fa.wikishia.net>

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی